

Kalevalan toimijuus ja aikojen välinen vuorovaikutus Timo Parvelan fantasiatrilogiassa *Sammon vartijat*

Abstrakti

Timo Parvelan lasten fantasiatrilogialla Sammon vartijat (2007–2009) on vahva intertekstuaalinen kytkös Elias Lönnrotin Kalevalaan (1849). Se pait-si esittelee lukijalle Kalevalasta inspiroituneita henkilöahmoja, paikkoja ja tapahtumia myös hyödyntää sitaatteja ja mukaelmia eepoksen runoista. Artikkeliksi kysyy, miten Kalevala toimii Sammon vartijoissa ja millaisena aikojen välinen vuorovaikutus trilogiassa näyttäytyy. Toimijaverkkoteoreettisen toimijuuskäsitykseen ja tekstianalyysin pohjalta artikkeli esittää Kalevalan toimivan sarjassa kahdella tasolla. Ensinnäkin reaalinen Kalevala osallistuu taiteen tuottamisen prosessiin yhdessä kirjailijan ja lukijoiden kanssa. Toisekseen fantasiamaailmassa esiintyvä fiktiivinen versio eepoksesta vaikuttaa tapahtumien kulkuun kanssatoimijana muiden kertomuksen elementtien kanssa. Lisäksi artikkeli osoittaa sarjan haastavan lineaarista käsitystä ajan kulusta sen asettaessa myyttisen menneisyyden ja nykyaikaisen toimintaympäristön rinnakkain. Kirjat käsittelevät ajankohtaisia ongelmia, kuten ilmastonmuutosta, mutta myös muovaavat lukijan ja Kalevalan sekä sen pohjalla olevan mytologian välistä suhdetta.

Soitto, joka kanteleesta nousi, oli väkevämpää kuin kertaakaan aiemmin. Se tuli kaukaa aikojen takaa kuin kuuma myrsky. [...] Sävelessä oli taas se sama kumina, syvä taonta, joka siinä oli ollut jo kevätjuhlassa, Ahdin keittiössä ja puutarhajuhlissa. Nyt ääni oli kuitenkin selvempi. Se oli suunnaton pajavasara, joka iski alaspäin tuhansien vuosien päässä. Se oli seppä Ilmarisen moukarin kalke tämän takoessa Sampoa. Se oli elämän syke. Maapallon sydämenlyönnit.¹

Katkelmassa Timo Parvelan *Sammon vartijat* -seikkailutrilogian (2007–2009) ensimmäisestä osasta *Tuliterä* 11-vuotiaan Ahdin soittama kantele reagoi pojan tuntemaan vihaan ja ohjaa hänet maagisella otteella näppäilemään ilmoil-

le niin voimallisen sävelmän, että se hävittää taivaan tuuliin oven, jota edes dynamiitti ei ole kyennyt räjäyttämään auki. Samalla soitto sitoo Ahdin sekä vuosituhansia sitten käynnistyneeseen, *Kalevalasta* kumpuavien tapahtumien sarjaan että ympärillä sykkivään maailmaan. Ahti kommunikoii aikojen välisen rajan yli Väinämöisen jälkeensä jättämän koivuisen kanteleen avulla, joka vaikuttaa tapahtumien kulkuun siinä missä ihmispoikakin, tämän myyttisenä kanssatoimijana. Yhtä lailla aktiivisessa roolissa *Sammon vartijoissa* toimii Elias Lönnrotin (1802–1884) *Kalevala* (1849), joka jättää jälkensä sarjan maailmaan yhtäältä esineenä tuossa maailmassa, toisaalta intertekstuaalisten viittausten verkostona, jonka säikeet kurottavat kirjan sivuilta lukijan todellisuuteen ja kytkevät tämän teoksen mukanaan kantamaan historiaan.

Parvelan lastenkirjasarjaan kuuluu kolme teosta, *Tuliterä* (2007), *Tiera* (2008) ja *Louhi* (2009), joissa erilaiset *Kalevalasta* innoittuneet tai suoraan lainatut henkilöhahmot, myyttiset esineet, tapahtumat ja runot kietoutuvat toisiinsa nykyaikaisessa toimintaympäristössä. Artikkelissani tarkastelen tätä yhteenkietoutumisen prosessia kysymällä, miten *Kalevala* toimii *Sammon vartijoissa* ja millaisena eri aikojen välinen vuorovaikutus näyttäytyy trilogiassa. Lähestyn *Kalevalan* toimintaa fiktion sisä- ja ulkopuolisesta näkökulmasta käsin, joita luen toistensa kanssa ja läpi: yhtäältä eepos näyttäytyy reaali maailmassa olemassa olevana kirjana, johon lukuisat nykyteokset viittaavat, toisaalta taas fiktiivisenä teoksena, jonka kanssa henkilöhahmot kommunikoivat omassa kuvitteellisessä todellisuudessaan. Näkökulmat avaavat erilaisia tapoja tarkastella *Kalevalan* monitahoista roolia sekä menneisyyden ja nykyisyyden välistä suhdetta tutkimusaineistossani.

Näkökulmani perustuu toimijaverkkoteoreettiselle toimijuuskäsitykselle, jonka mukaan kaikki toiminta rakentuu yhteistyössä erilaisten toimijoiden välillä, jotka voivat olla paitsi ihmisiä myös muita olioita eläimistä esineisiin ja abstrakteihin ilmiöihin.² Toimijaverkkoteoreettinen filosofia muodostaa tekstianalyysiin kytkeytyessään artikkelissani soveltamani lukemisen tavan, jota täydennän muun muassa intertekstuaalisuuden käsitteistöllä. Lähestymistavallani pyrin tuottamaan uutta tietoa kohdeteoksistani lukemalla niistä esiin helposti sivuun jääviä toimijuuden ja vuorovaikutuksen muotoja. Osallistun avauksellani keskusteluun nykykirjallisuuden *Kalevala*-vaikutteista tuomalla siihen posthumanistista ja uusmaterialistista näkökulmaa, jota ei käsittäkseni ole vielä sovellettu itämerensuomalaisesta mytologiasta ammentavaan lasten- ja nuortenkirjallisuuteen.

Lähden liikkeelle perehtymällä yksityiskohtaisemmin toimijaverkko-teoriaan ja artikkelini näkökulmaan, minkä jälkeen esittelen aineistoni ja kontekstualisoin sen aikaisemman tutkimuksen pohjalta osaksi samaa verkostoa *Kalevalan* ja itämerensuomalaisen mytologian kanssa. Samalla määrittelen, mitä tarkoitan myytin ja mytologian käsitteillä. Analyysissäni *Sammon vartijoista* keskityn aluksi trilogian ja *Kalevalan* intertekstuaaliseen suhteeseen ja lukijan rooliin sen muotoutumisessa. Tässä omat huomioni asettuvat keskustelemaan aikaisemman *Sammon vartijoita* ja muita *Kalevalasta* inspiroituneita teoksia koskevan tutkimuksen kanssa. Tämän jälkeen siirryn tarkastelemaan *Kalevalan* tekstuaalista toimijuutta ja aikojen välistä vuorovaikutusta *Sammon vartijoissa*. Lopuksi kokoan yhteen tekemäni havainnot.

Kirjallisuuden toimijuudet verkostona

Toimijaverkkoteoreettisen toimijuuskäsityksen mukaan kaikki toiminta on luonteeltaan relationaalista eli seurausta erilaisten inhimillisten ja ei-inhimillisten toimijoiden välisestä kanssakäymisestä niiden muodostaessa toistensa kanssa jatkuvasti uudelleenmuovautuvia verkostoja.³ Teoria yhdistetään erityisesti ranskalaiseen filosofiaan, antropologiaan ja sosiologiaan Bruno Latouriin, joka aloitti sen työstämisen 1980-luvulla yhdessä Michel Callonin ja John Lawn kanssa.⁴ Tuolloin Latour kollegoineen teki etnografista kenttätutkimusta luonnontieteellisissä laboratorioissa havainnollistaakseen tieteellisen tiedon rakentumista ja vakiintumista erilaisten inhimillisten ja ei-inhimillisten toimijoiden, kuten tutkijoiden, työvälineiden, kirjoitusten ja instituutioiden, välisenä prosessina.⁵ Hankkeen pyrkimyksenä oli purkaa käsitystä tieteellisistä faktoista luontoa sellaisenaan kuvaavina, nerokkaiden tieteentekijöiden löydöksinä ja suunnata valokeila tutkimuksen hiljaisiin mahdollistajiin.⁶ Myöhemmin Latour jatkoi näiden ajatusten muotoilemista muun muassa kytkösten sosiologiassaan (*sociology of associations*).⁷

Tässä artikkelissa toimijaverkot määrittävät Latourin pohjalta jatkuvalle muutokselle alttiiksi liittoumiksi, jotka sitovat yhteen toimijoita ihmisistä kirjallisuuden lukijoina ja kirjoittajina objekteihin ja kulttuurisiin ilmiöihin, kuten kirjoihin ja niiden sisällä toimiviin tekstuaalisiin olioihin. Keskeistä lähestymistavalleni on, ettei toimijuus lähde liikkeelle yksilös-

tä vaan kytköksistä erilaisten inhimillisten ja ei-inhimillisten tekijöiden välillä, jotka saavat asioita aikaiseksi liittymällä yhteen ja vaikuttamalla toistensa toimintaan. Toiminnan alkuperä jää aina epäselväksi, sillä kukaan tai mikään ei toimi tyhjiössä, eikä toimintaakaan näin ollen voi palauttaa yhteen yksittäiseen toimijaan.⁸ Osana tällaista yhteistoimijuuden prosessia kuka tai mikä tahansa, joka osallistuu asioiden tilan muuttamiseen, on toimija, eivätkä erilaiset toimijuuden muodot asetu hierarkkiseen suhteeseen keskenään.⁹

Toimijaverkkoteoriasta on olemassa useita sovelluksia eri tieteenaloilla, mutta omassa artikkelissani hyödynnän nimenomaan Latourin ajattelua sekä sitä taiteiden ja kulttuurintutkimukseen soveltaneen kirjallisuudentutkija Rita Felskin näkemyksiä. Felski tarkastelee ei-inhimillisinä toimijoina niin kokonaisia taideteoksia kuin esimerkiksi fiktiivisiä henkilöitä, juonikuvioita, lajityyppejä ja tyylikeinoja. Kirjojenkaan toimijuus ei ole individualistista ja itseohjautuvaa. Ne eivät tee asioita tai käynnistä tapahtumasarjoja yksin. Sen sijaan kirjallisuus, kuten muukin taide, osallistuu tapahtumien kulkuun yhdessä toisten toimijoiden kanssa. Osana monimuotoisia toimijaverkkoja se muun muassa hankkii ystäviä ja vihollisia, herättää tunnereaktioita sekä innoittaa uutta taidetta.¹⁰ Sama pätee kirjojen sisäisiin toimijuuksiin, joiden väliset kytkökset tekevät teoksesta sen, jollaisena lukija sen kohtaa.

Taiteen- ja kulttuurintutkimuksen piirissä Latourin ajattelu on vaikuttanut paljon erityisesti uusmaterialistisiin ja posthumanistisiin toimijuuskäsityksiin ja tapoihin lähestyä kulttuurisia ilmiöitä.¹¹ Nämä 2010-luvulla Suomessaakin yleistyneet tutkimustraditiot kritisoivat luonnon ja kulttuurin välistä vastakkainasettelua sekä muita länsimaiseen filosofiaan vuosisatojen ajan vaikuttaneita dualismeja, jotka erottavat ihmisen perustavanlaatuisesti muista olioista.¹² Omakin näkökulmani asettuu tälle kentälle erotukseksi vaikkapa kirjallisuussosiologisesti orientoituneista lähestymistavoista.¹³ Artikkelini lähtökohdat ovat teoreettiset ja tekstianalyttiset, eivätkä siis perustu samalla tapaa empirialle kuin vaikkapa varhaisten toimijaverkko-teoreetikoiden kenttätö laboratorioissa.

Tarkasteleman toimijuudet ovat suurimmaksi osaksi tekstuaalisia, joten niiden olemassaolo on sidoksissa ihmisen intentionaaliseen toimintaan kielelle perustuvan kirjallisen esityksen tuottajana. Samalla ne kuitenkin ovat keinotekoisuudessaan ja seipitteellisyydessään aina myös ei-inhimillisiä riippumatta siitä, onko kyseessä ihmishahmo vai jokin muu

olio.¹⁴ Fiktiiviset ihmiset rakentuvat nekin lihan ja veren sijaan merkeistä ja merkityksistä, jotka saavat viime kädessä muotonsa musteena paperilla, kuten sarjakuvatutkija Essi Varis huomauttaa. Niinpä tekstuaaliset oliot tulevat tulkituiksi inhimillisiksi tai ei-inhimillisiksi lukemistapah-tumassa, yhteistyössä ihmismielen ja kirjallisen artefaktin välillä. Samalla ne kieltäytyvät asettumasta puhtaasti kumpaankaan kategoriaan.¹⁵ Näenkin tarkastelemieni toimijuuksien – *Kalevalan*, *Sammon vartijoiden* ja niihin kytkeytyvien muiden toimijoiden, kuten sitaattien ja ihmishah-mojen – asettuvan pääasiassa harmaalle alueelle inhimillisen ja ei-inhi-millisen rajalla. Inhimillisen ja ei-inhimillisen välisen suhteen pohtimi-nen ei kuitenkaan ole tämän artikkelin asialistalla; sen sijaan huomioni kiinnittyy toimintaan itseensä ja verkostomaiseen suhteeseen erilaisten toimijuuksien välillä.

Huomioin analyysissäni *Kalevalan* kahtalaisen roolin todellisena ee-poksena ja fiktiivisenä kirjana kuvitteellisessa maailmassa. Nämä roolit poikkeavat toisistaan ja kutsuvat esiin erilaisia tulkintoja *Kalevalan* toi-minnasta ja aikojen välisestä suhteesta aineistossani. Tarkastelen käsit-telemiäni toimijuuksia siis yhtäältä fiktiivisen maailman sisäpuolisesta, toisaalta sen ulkopuolisesta näkökulmasta. Lähestymistavan taustal-la vaikuttaa kirjallisuuden ja digitaalisen median tutkija Hanna-Riikka Roineen väitöskirjassaan ehdottama jaottelu spekulatiivisesta maail-manrakentamisesta vuorovaikutuksena maailman sisäpuolisen ("world-internal") ja maailman ulkopuolisen ("world-external") perspektiivin vä-lillä. Tällä Roine viittaa siihen, että fiktiivinen maailma on samaan aikaan sekä omaehtoinen mielikuvituksellinen todellisuus että taiteellinen tuo-tos, jonka elementit palvelevat tiettyä tarkoitusta. Kumpikin puoli on yh-täaikaisesti läsnä niin kirjailijan luomistyössä kuin lukijan lukutapahtu-massa tekemissä tulkinnoissa.¹⁶ Itse en pureudu tässä yhteydessä syväl-le maailmanrakentamisen kysymyksiin, mutta fiktion sisä- ja ulkopuo-lisen näkökulman tarjoaman erottelun avulla minun on helpompi tehdä selväksi, milloin puhun kirjojen sisäisestä, fiktiivisestä todellisuudesta, milloin taas kirjailijan ja lukijan reaaliseseen todellisuuteen heijastuvista suhteista. Hyödynnän artikkelissani jonkin verran myös esimerkiksi in-tertekstuaalisuuteen liittyvää analyysikäsitteistöä, jota kuitenkin avaan vasta analyysin yhteydessä.

Sammon vartijat, Kalevala ja itämerensuomalainen mytologia

– Yritätkö sinä nyt väittää, että Väinämöinen ja Louhi ja ne kaikki lemminkäiset sun muut, joista koulussa horistaan, ovat kaikki olemassa?

Vanha mies katsoi Ahtia. Hän ei nyökännyt eikä tehnyt elettäkään vastataksaan kysymykseen, mutta siitä huolimatta pojat tiesivät asian olevan juuri niin.

– Eikä siinä kaikki. Heidän sukunsa on jatkunut näihin päiviin saakka, vanhus saanoi katsellen poikia pää hiukan kallellaan.¹⁷

Timo Parvelan *Sammon vartijat* -trilogian maailmassa Elias Lönnrotin *Kalevala* edustaa paitsi myyttistä menneisyyttä, myös henkilöhahmojen elettyä nykytodellisuutta, mikä havainnollistuu yllä olevassa lainauksessa sarjan avausromaanin kohtauksesta, jossa kirjojen keskushenkilöt saavat tietää peritystä asemastaan Sammon vartijoina. Siihen saakka tavallista alakouluikäisen elämää eläneet lapset, Ahti sekä sisarukset Aino ja Ilmari, saavat yllättäen tehtäväkseen huolehtia, etteivät aikoja sitten hajonneen Sammon sirpaleet päädy Pohjolan käsiin. Valtaa ja vaurautta tavoitteleva Pohjola on kuitenkin jo pitkällä palasten haalimisessa, mikä näkyy epätavallisina sääolosuhteina ja luonnon köyhtymisenä ympäri maailman. Sarja keskittyy lasten ja heidän liittolaistensa pyrkimykseen pelastaa maailma Pohjolan ahneudesta kumpuavalta tuholta.

Sammon vartijat asettuu osaksi mittavaa korpusta *Kalevalasta* ja itämerensuomalaisesta mytologiasta inspiroitunutta nykykirjallisuutta.¹⁸ Monet 2000-luvulla ilmestyneistä, eepokseen suoraan viittaavista teoksista on suunnattu nimenomaan nuorille lukijoille, kuten kirjallisuudentutkija Jyrki Korpua toteaa yleisesityksessään kirjallisuuden *Kalevala*-vaikutteista.¹⁹ Parvelan trilogia onkin vain yksi esimerkki huomattavasti laajemmasta ilmiöstä. Korpuan lisäksi *Kalevalan* nykyadaptaatioita ovat tutkineet muun muassa perinteen- ja kulttuurintutkija Merja Leppälahti sekä kirjallisuudentutkija Elli-Mari Ahola, jotka käsittelevät laajemman aineiston rinnalla myös *Sammon vartijoita* Kalevalaseuran vuosikirjassa *Tuolla puolen, siellä jossakin – Käsiyksiä kuvitelluista maailmoista* (2020) ilmestyneissä artikkeleissaan. Kumpikin artikkeli tarkastelee kohdeteostensa intertekstuaalista suhdetta *Kalevalaan* fantasiakirjallisuuden kontekstissa.²⁰

Sammon vartijoiden maailma kumpuaa suurelta osin *Kalevalasta*, joka puolestaan liittyy osaksi laajempaa itämerensuomalaisen mytologian verkostoa.²¹ Itämerensuomalaisella mytologialla tarkoitan tässä folkloristi An-

na-Leena Siikalaa mukailleen itämerensuomalaisen kielialueen ja sen kansojen mytologiaa tai oikeammin mytologioita, jotka juontavat juurensa esikristillisen ajan suullisesta perinteestä.²² Mytologialla puolestaan viitataan tiettyjen kansojen tai kansanryhmien parissa esiintyvään myyttien kokoelmaan eli jumaltarustoon ja siihen kytkeytyvään uskomusperinteeseen.²³ Myytit käsittävät vastaavasti jumalaistaruina tai muina tiettyyn uskonnolliseen maailmankäsitykseen kuuluvina kertomuksina, joiden avulla on selitetty maailman ja sen ilmiöiden syntymistä ja asettumista tiettyyn muotoon.²⁴ Mytologiat ovat muotoutuneet vähitellen historian saatossa ja välittyneet eteenpäin sekä suullisena perimätietona että kirjallisina esityksinä.²⁵ Rajaan ne tässä tarustoihin, joiden juuret ovat esikristillisissä uskonnoissa.²⁶ Mytologian ja myytin käsitteistä on keskusteltu laajasti ja monipuolisesti eri tieteenaloilla, mutta käytän artikkelissani tällaisia, sangen kapeita määritelmiä ensisijaisesti helpottaakseni nykykirjallisuusaineistoni mytologiavaikutteista puhumista.

Vaikka *Kalevala* on osaltaan ollut luomassa harhaanjohtavaa käsitystä yhtenäisestä ”suomalaisesta” mytologiasta, itämerensuomalainen mytologia on tosiasiaassa monilähtöistä, useiden kulttuurien ja valtioiden rajat ylittävää perinnettä.²⁷ Kuten Siikala toteaa, myytit ja traditiot ovat luonteeltaan prosessuaalisia.²⁸ Kyseessä on kerrostunut perinne, ”joka on muokattu, muunneltu ja luotu uudelleen moneen kertaan erilaisissa kulttuuriympäristöissä”.²⁹ Lönnrotin *Kalevala* liittyy osaksi tätä uudelleen luomisen prosessia, ja sen vaiheittaista syntyhistoriaa on itsessäänkin kutsuttu prosessiksi.³⁰ Tulkitsen kirjallisuuden mytologiavaikutteiden kytkeytyvän niin ikään tällaiseen laajempaan verkostoon, joka heijastaa myyttien toimintaa aikakausien välisen rajan yli. Mytologioiden uskonnolliseen puoleen nykykirjoilla ei kuitenkaan yleensä ole yhteyttä varsinkaan tunnustuksellisessa mielessä.

Kalevala ei edusta itämerensuomalaista mytologiaa sellaisenaan, mutta sitä voi lähestyä yhtenä versiona tai tulkintana siitä.³¹ Ensisijaisesti kyseessä on Lönnrotin luovan työn tulos, joka pohjautuu 1800-luvulla kerättyyn suulliseen kansanrunouteen.³² Painetussa muodossaan se irtautuu runonlaulannassa keskeisistä kommunikaatiotilanteista ja asettuu heijastamaan Lönnrotin sekä muiden runonkerääjien ideologioita siinä missä representoimaan kansanperinnettä.³³ Taustana runonkeräysmatkoille toimi tarve aktiiviselle suomalaisen kansallisidentiteetin rakennustyölle, joka seurasi Suomen siirtymisestä Ruotsin yhteydestä Venäjän vallan alle vuonna 1809.³⁴ Tästä syystä *Kalevalalla* on vahva kytkös Suomen kansakunnan rakentumiseen ja suomalaisen kansallisromantiikkaan.

Kyseessä on kuitenkin ylijäräinen teos, jossa julkaistuista runoista suuri osa on kerätty Suomen ulkopuolelta, Vienan Karjalasta.³⁵ Folkloristit Lotte Tarkka, Heidi Haapoja-Mäkelä ja Eila Stepanova nostavatkin esiin, että *Kalevalan* yhä sangen yleinen suomalaistava tulkinta ”lähestyy kulttuurista appropriaatiota, joka pyrki omimaan ylijäräisen kulttuurimuodon tuotteet yhdelle kansalliselle kulttuurille ja kansallisvaltiolle”. Tähän liittyy runsaasti ongelmia, kuten se, että karjalaisuus on usein valjastettu symboloimaan suomalaisuuden menneisyyttä sen sijaan, että siihen suhtauduttaisiin itsessään arvokkaana kulttuurina, jolla on myös oma nykyisyytensä.³⁶ Tällainen ajattelutapa on ollut osaltaan ajamassa karjalaista kulttuuria syvemmälle marginaaliin Suomessa.³⁷ Vaikka ymmärrys *Kalevalan* taustoista on jo laajempi ja monipuolisempi, käsitys sen suomalaisuudesta istuu edelleen tiukassa etenkin akateemisen maailman ulkopuolella.

Kalevalan muovautuminen useiden välivaiheiden kautta sellaiseen muotoon, jossa se tänä päivänä tunnetaan, samoin kuin sen korostettu asema suomalaisen kirjallisuuden kaanonissa on tulosta erilaisten tekijöiden yhteistoiminnasta. Kysymys *Kalevalan* ja itämerensuomalaisen mytologian suhteesta sekä eepoksen alkuperästä onkin vaikea ja monitahoinen kytkeytyessään historiallisesti muun muassa kansallisvaltion rakentumiseen ja kulttuurien välisiin kipeisiin suhteisiin. Osana samaa verkostoa Parvelan lasten ja nuorten nykyfantasiaa edustava seikkailutrilogia asettuu vuorovaiikutukseen tuon historian kanssa, jonka olen siksi kokenut tarpeelliseksi ottaa huomioon ennen kuin siirryn tarkastelemaan *Kalevalan* toimintaa tutkimusaineistossani muusta näkökulmasta. Kuten Elli-Mari Ahola tuo esiin, *Kalevalaa* hyödyntävä kirjallisuus osallistuu ”kansanperinteen tehtävän jatkamiseen” kuljettaessaan eteenpäin eepoksen tarina-ainesta. Prosessissa siirtyvät sekä kulttuuriseen muistiin iskostuneet, totunnaiset merkitykset että nykykirjallisuuden luomat uudet yhteydet.³⁸

Sammon vartijoissa eroa ”alkuperäisen” mytologian ja *Kalevalan* välillä ei tehdä, vaan ne sulautuvat toisiinsa. Ahola huomauttaakin osuvasti, että *Kalevala*-muunnelmien ”tapa käsitellä tarinamaailmoissaan *Kalevalan* tarinaa todellisena muistuttaa kansalliseepoksen itsensä markkinointia ja vastaanottoa sen ilmestymisaikoina”,³⁹ jolloin sen nähtiin kuvastavan Suomen kansan myyttistä historiaa.⁴⁰ Aineistossani kytkös kansallisvaltioon ei korostu, vaikka sarjan tapahtumat nyky-Suomeen sijoittuvatkin. Pikemminkin *Kalevalasta* kumpuava historia näyttäytyy siinä koko maailmaa yhdistävänä, eikä Pohjolan toimien aikaansaama ilmastonmuutoskaan piittaa valtioiden

rajoista. Kirjat eivät toisaalta myöskään problematisoi *Kalevalan* asemaa kansalliseepoksena, vaan Parvelan luoma fantasiamaailma avaa eepokselle tilaisuuden toimia kuin se kuvaisi todellisuutta – niin mennyttä kuin nykyistäkin.⁴¹ Intertekstuaalisen viittauksen voikin nähdä vahvistavan implisiittisesti nationalistista kertomusta suomalaisuudesta jopa tarjotessaan uusia tulokulmia *Kalevalaan*.⁴² Valitettavasti en kuitenkaan pysty pureutumaan tähän ongelmaan syvemmin tämän artikkelin puitteissa.

***Sammon vartijoiden* intertekstuaalisuus ja lukutapahtuma**

Sammon vartijoiden lähtöasetelma on suoraa jatkoa *Kalevalan* tapahtumille, vaikka se sijoittuu fiktiivisen maailman sisällä aikaan tuhansia vuosia niiden jälkeen. Tämä ei voi jäädä huomaamatta lukijalta, sillä jokainen kirja alkaa samalla referaatilla *Kalevalan* Sampo-jakson tapahtumista.⁴³ Siinä lukijaa muistutetaan, että Ilmarinen takoi aikoinaan Väinämöisen pyynnöstä Louhelle Sammon, jonka Väinämöinen sittemmin yritti anastaa takaisin itselleen. Tästä syntyneen taistelun seurauksena Sampo hajosi, ja sen palaset kulkeutuivat eri puolille maailmaa. Laitteen kansi jäi Louhelle, kun Väinämöinen taas kätki kaksi sen suurimmista sirpaleista. Referaatti päättyy sanoihin: ”*Ja niin oli hyvä, kunnes...*” Parvelan trilogia näin ollen asettuu jatkoksi noille kolmelle pisteelle ja Sammon tarinalle. Samalla se havainnollistaa, kuinka itämerensuomalaiseen mytologiaan kytkeytyvä *Kalevala* jatkaa kytkösten luomista aikojen välisen rajan yli niin fiktiivisen maailman sisä- kuin ulkopuolella.

Referaatit seuraavat kirjojen kansilehtiä mutta edeltävät varsinaista kerrota asetuen näin parateksteiksi eli tulkintaa ohjaaviksi kynnysteikseksi.⁴⁴ Kiinteästä kytöksestä *Sammon vartijoiden* ja *Kalevalan* välillä kertovat muutkin paratekstuaaliset elementit, kuten se, kuinka eepos tekee toimintaansa näkyväksi kaikkien kolmen kirjan nimissä, kansikuvissa ja takakansiteksteissä. Fyysinen kirjaesine siis aktivoi viittaussuhteen eepokseen jo ennen kuin lukija on kääntänyt auki ensimmäistäkään sivua.⁴⁵ Yhteyden havaitseminen vaatii kulttuurista tietoa *Kalevalasta*, eikä lukija välttämättä tunnista suoraan ensimmäisen ja toisen osan, *Tuliterän* ja *Tieran*, nimiin sisältyviä viittauksia Väinämöisen miekkaan tai Lemminkäisen ystävään Iku-Tiera Nieranpoikaan. Kolmannen kirjan nimi, *Louhi*, samoin kuin takakansissa mainittu Väinämöinen, Sampo ja Pohjola sen sijaan lienevät Suomessa kasvaneelle lukijalle iästä riippumatta tuttuja vähintään koulun *Kalevalan* opetuksesta.

Kirjat ovat läpeensä intertekstuaalisia esitellessään lukijalle laajan valikoiman *Kalevalasta* tuttuja tarinaelementtejä, paikkoja, henkilöhahmoja ja esineitä, kuten sekä Merja Leppälahti että Elli-Mari Ahola ovat osoittaneet.⁴⁶ Intertekstuaalisuudella tarkoitan tässä yhteydessä ranskalaisnarratologi Gérard Genetten mukaan tekstienvälisyyttä sen paikallisessa muodossa eli yhden tai useamman nimettävissä olevan tekstin selkeästi osoitettavana läsnäolona toisen tekstin sisällä.⁴⁷ Ensisijaisesti Parvelan trilogia viittaa nimenomaan *Kalevalaan*, mutta sarjan päätösosassa lainataan lisäksi yhtä runoa Suomen Kansan Vanhoista Runoista ja mainitaan Helsingissä sijaitseva kansanrunousarkisto.⁴⁸ Tämän voi nähdä aktivoivan eksplisiittisesti trilogian kytköksen eeposta laajempaan kansanrunousperinteeseen, joka on aiemmin toiminut taustalla implisiittisesti *Kalevala*-viittausten kautta.

Leppälahti kuvailee *Sammon vartijoiden* suhdetta *Kalevalaan* väitöskirjassaan Genetten käsittein hypertekstuaaliseksi, millä hän tarkoittaa viittaussuhteen olevan niin laaja, että trilogia käytännössä rakentuu eepoksen varaan.⁴⁹ Ahola täydentää tätä määrittelemällä sarjan Linda Hutcheonia mukaillen adaptaatioksi, eli tietoisesti tehdyksi, merkitystä laajentavaksi versioksi pohjateoksesta.⁵⁰ Yhdyn analyysissäni näihin näkemyksiin, jotka ovat kiinnostavia siksikin, että myös *Kalevalaa* itseään on mahdollista lähestyä hypertekstinä tai Lönnrotin adaptaationa itämerensuomalaisesta mytologiasta, kuten olen edellä tuonut esille. Tarkoitukseni ei kuitenkaan ole artikkelissäni eritellä kattavasti trilogian intertekstuaalisia piirteitä niin kuin Leppälahti ja Ahola ovat mainitsemisissäni tutkimuksissa jo tehneet erityisesti paikkojen, henkilöiden ja tapahtumien suhteen. Sen sijaan ajatus intertekstuaalisuudesta verkostomaisena suhteena *Sammon vartijoiden* ja *Kalevalan* välillä toimii analyysini taustalla lukiessani esiin tapoja lähestyä eepoksen toimijuutta ja aikojen vuorovaikutusta teoksissa.

Ennen sitä on kuitenkin syytä ottaa huomioon lukijan rooli intertekstuaalisen kytköksen muodostumisessa, koska sillä on keskeinen asema aineistoni *Kalevalalle* avaamien toimintamahdollisuuksien hahmottumisessa. Lukijan käsite saa kirjallisuudentutkimuksessa monia merkityksiä, mutta itse tarkoitan sillä tässä yhteydessä nykyajassa elävää, reaali maailmaan sijoituvaa mahdollista lukijaa, joka voi olla joko lapsi tai aikuinen.⁵¹ Leppälahti käsittelee Parvelan trilogian viittaussuhdetta *Kalevalaan* eepoksen kantamana kulttuurisena muistina tai koodina, joka vaikuttaa siihen, kuinka tietyn kulttuurisen tiedon omaava nykylukija suhtautuu teokseen ja tulkitsee sitä.⁵² Ahola puolestaan toteaa, että nykykirjallisuuden *Kalevala*-muunnelmat

tekevät eepoksen merkitykselliseksi lukijalle yhdistämällä sen tapahtumat nykyaikaan.⁵³ Kumpikin näkökulma ilmentää, kuinka *Sammon vartijoiden* ja *Kalevalan* välinen kytkös rakentuu paitsi teoksia yhdistävistä piirteistä myös yhteydessä lukijan kokemukseen. Lukijan tekstistä ja sen viittaussuhteista tekemät havainnot ovat tietenkin keskeinen osa teoksen intertekstuaalisuutta.⁵⁴ Onhan lukijan tunnistettava viittaus ennen kuin sen sisältämä merkitys voi välittyä eteenpäin.⁵⁵

Varsinkin *Kalevalan* kaltaisten, historiallista ja kulttuurista painolastia kantavien pohjatekstien kohdalla tämä tunnistaminen liittyy olennaisesti jaettuun kulttuuriseen tietoon.⁵⁶ Leppälahti huomauttaakin, että "[i]ntertekstuaalinen viittaus *Kalevalaan* sisältää enemmän kuin siitä eksplisiittisesti näkyy". Eeposta hyödyntävissä teoksissa kaikkea ei tarvitse selittää auki, sillä mielikuvien aktivoituminen kumpuaa asioista, joiden voi olettaa olevan ainakin tietyssä kulttuurisessa kontekstissa yleisessä tiedossa.⁵⁷ Lukutapahtumassa intertekstuaalinen viittaus voi toisaalta sisältää myös vähemmän kuin siitä eksplisiittisesti näkyy, sillä lukija ei välttämättä tunnista kaikkea eteensä avautuvaa. Sitä *Sammon vartijoiden* tarinan seuraaminen ei tosin edes edellytä. Jyrki Korpua arvelee, että *Kalevala*-vaikutteiden suosiota lasten- ja nuortenkirjallisuudessa voisi selittää muun muassa kirjailijoiden pyrkimys "tutustuttaa lukijoita arvokkaana pidettyyn kansallistraditioon ja Lönnrotin eeposperintöön".⁵⁸ Tässä mielessä kirjallisuuden tarkoituksena ei ole ainoastaan aktivoida lukijan aikaisemmin omaksumaa tietoa *Kalevalasta* vaan rakentaa samalla pohjaa uusille kytköksille, mikä tapahtuu hankkimalla eepokselle uusia ystäviä, laajentamalla sen verkostoa. Nykykirjallisuus onkin yksi tekijä kulttuurisen muistin muokkaamisessa, kuten folkloristi Heidi Henriikka Mäkelä tuo esiin.⁵⁹

Lukutapahtuma on aina myös arvaamaton; sen esiin kutsuma kokoonpano, johon lukija, teksti ja kumpaankin sitoutunut laajempi verkosto osallistuvat aktiivisina toimijoina, ei koskaan ole ainakaan kokonaan määriteltävissä ulkopuolelta käsin. Rita Felski esittää toimijaverkkoteoreettisesta näkökulmasta, että lukemisessa on kyse linkkien neuvottelemisesta asioiden välille, jotka vielä hetkeä aikaisemmin olivat erillisiä.⁶⁰ Tässä monimutkaisessa prosessissa lukijan ja tekstin todellisuudet muodostavat yhdessä uusia, yhtä aikaa ennalta-arvattavia ja ennakoimattomia todellisuuksia.⁶¹ Lopulta intertekstuaalisten viittausten verkostokin joka tapauksessa piirtyy esiin vasta lukemisen hetkellä lukijan ja tekstin välisen yhteistoiminnan tuloksena, johon molemmat osapuolet tuovat mukanaan muista teksteistä kantamansa tie-

don. Näin ollen myös *Kalevalan* toiminta *Sammon vartijoissa* kietoutuu lukijan kokemukseen, jossa eepoksen mahdollisuuksiin toimia vaikuttavat paitsi tekstin sisäiset ominaisuudet myös lukijan prosessiin tuoma informaatio. Tekstin sisäisten ominaisuuksien voi vastaavasti nähdä osallistuvan lukijan ja *Kalevalan* välisen suhteen rakentamiseen. Näin syntyvä kokoonpano voi epäonnistua⁶² kirjailijan tarkoittamien merkitysten kuljettamisessa mutta synnyttää samalla kokonaan uusia merkityksiä.

Tulkitsen lukutapahtuman hämärtävän jo itsessään rajaa eri aikojen välillä, sillä lukijan ajan mittaan kartuttama tieto kohtaa lukemisen preesensissä teoksen ja sen kuljettamien varhaisempien tekstien ajat. Siirtyessäni seuraavaksi tarkastelemaan yksityiskohtaisemmin *Kalevalan* toimintaa ja ajallisia suhteita tekstin tasolla Parvelan trilogiassa pyrin siis huomioimaan myös kirjan sivujen ulkopuolelle, lukijan ja kirjailijan maailmaan kurottavat säikeet. On kuitenkin tärkeä muistaa, että lukijan ja tekstin välinen vuorovaikutus muodostaa vain pienen osan laajasta ja eri suuntiin rönsyilevästä verkostosta, jonka kaikki toimijuudet eivät koskaan tule tietoisiksi toisistaan ja jota ei ole mahdollista kuvailla kaikenkattavasti.⁶³ Eihän nykylukija välttämättä tunne esimerkiksi aikaisemmin esittelemääni kulttuurihistoriallista kontekstia *Kalevalan* ja sen kautta *Sammon vartijoiden* taustalla, mikä ei kuitenkaan poissulje tuohon kontekstiin kytkeytyvien toimijuuksien osallisuutta verkostossa. Lukutapahtuman yhteen tuoma verkosto näin ollen poikkeaa *Kalevalan* verkostosta, vaikka rakentuukin vuorovaikutuksessa sen kanssa.

***Kalevalan* tekstuaalinen toimijuus**

Kalevalasta inspiroituneen tarina-aineksen ja muiden vapaasti hyödynnettyjen intertekstuaalisten viittausten lisäksi *Sammon vartijoissa* esiintyy runsaasti suoria sitaatteja eepoksen runoista. Sitaateissa *Kalevalan* tekstin voi nähdä toimivan osana Parvelan trilogiaa niin materiaalisella kuin semioottisellakin tasolla, jotka kietoutuvat erottamattomasti toisiinsa. Materiaalisuudella viitataan tässä yhteydessä kirjoitettuun kieleen konkreettisimmillaan eli paperille painettuina, musteesta muodostuvina kirjoitusmerkkeinä.⁶⁴ Tällainen ”kielen painettu materiaalisuus”, nykyrunouden tutkija Miikka Laihisen väitöskirjassaan käyttämää nimitystä lainatakseeni, liittyy kaikkeen kirjamuodossa julkaistuun kirjallisuuteen mutta jää helposti huomaamatta huomion kiinnittyessä sanojen merkityssisältöön. Runoutta lukeva pysäh-

tyy kielen aineellisuuden äärelle konventionaalista proosaa lukevaa todennäköisemmin, sillä kuten Eila Kivikk'ahon runouden rytmiä tutkinut Siru Kainulainen kirjoittaa, "[r]uno näyttäytyy lukijalleen materiaalisena: sivuna valkoista paperia ja painettuina merkkeinä, jotka on ryhmitelty jollakin tavoin".⁶⁵ Erityisesti tämä korostuu sellaisessa kokeellisessa runoudessa, joka alleviivaa omaa aineellisuuttaan leikittelemällä eri tavoin tekstin ja kirjaesineen ilmaisullisilla mahdollisuuksilla.⁶⁶

Laihisen mukaan kielen materiaallinen toiminta voi tiettyjen kaunokirjallisten teosten kohdalla asettaa kyseenalaiseksi kielen luonteen ensisijaisesti merkityksen muodostumisen alueena.⁶⁷ *Sammon vartijoiden* kieltä ei kuitenkaan voi kutsua kokeelliseksi tai muutenkaan huomiota herättäväksi, vaan sen aineellisuus pääsääntöisesti hukkuu merkitysten alle. Ainoaksi poikkeukseksi tästä nousee Parvelan pääosin proosamuotoisesta tekstistä typografisestikin erottuva, *Kalevalan* kanssa jaettu tai sen pohjalta tuotettu runoaines. Tällaisissa runositaateissakin kielen materiaalisuus asettuu kohosteiseen asemaan lähinnä suhteessa muuhun kerrontaan, ei siksi että se olisi itsessään kokeilevaa. Tästä huolimatta luen *Sammon vartijoissa* esiintyviä runolainoja paitsi merkitsevinä myös materiaalisina kielellisinä objekteina, jotka avaavat reaali maailmassa olemassa olevalle *Kalevalalle* uuden yhteyden toimia aikojen välisen rajan yli. Tekstuaalisuudessaankin konkreettisella tasolla *Kalevalan* toimijuus välittyy sitaateista, joiden tunnistettavuus ei kiinnity yksittäisiin merkityksiin, vaan jotka osallistuvat intertekstuaalisen viittaussuhteen ja kulttuurisen tiedon aktivoimiseen myös muodollaan. Gérard Genette kuvaa sitaatteja eksplisiittisimmäksi ja kirjaimellisimmaksi intertekstuaalisuuden muodoksi.⁶⁸ Otan tämän kirjaimellisimmalla mahdollisella tavalla tulkitsani eepoksesta lainattua materiaalia kirjaimista rakentuvana tekstimassana, joka rakentaa Parvelan trilogian kytköstä *Kalevalaan* myös sellaisenaan, merkityksistä riippumatta.

Kielen materiaallinen toiminta siis sitoo *Sammon vartijoiden* kerronnan reaaliiseen *Kalevalaan*, mutta symbolisella tasolla sitaateille tarjoutuu sarjan fantasiamaailmassa tilaisuus toimia reaali maailmasta poikkeavilla tavoilla. Itämerensuomalaisessa mytologiassa sanoilla on ajateltu olevan erityistä voimaa ja asian tai ilmiön syntysanojen – sen myyttisen alkuperän – tunteminen on nähty keinona saada se hallintaansa.⁶⁹ Tämä konkretisoituu Parvelan trilogiassa, jossa juuri syntysanat tuntuvat nousevan erityisen merkitykselliseen rooliin. Esimerkiksi *Tuliterän* lopussa eräs keskushenkilöistä, Anni, onnistuu karkottamaan vesikäärmeen seurueensa kimpusta lukemalla

Kalevalasta sen syntysanat.⁷⁰ Kirjojen maailmassa kielellä on suora yhteys maailmaan; sanojen avulla henkilöt pystyvät konkreettisesti muuttamaan sitä. Tässä prosessissa, joka toki välittyy lukijalle kielen semanttisella tasolla, muoto ja merkitys kietoutuvat yhteen loitsuksi. Loitsut Anna-Leena Siikala määrittelee riittirunoiksi, ”joilla pyritään hallitsemaan yliluonnollisia voimia ja vaikutuksia”. Sanojen on siis uskottu kantavan kohteensa voimaa sekä suullisessa että paperille tallennetussa muodossa.⁷¹

Suorien sitaattien lisäksi *Sammon vartijoissa* esiintyy epäsuoria kansanrunousmukaelmia, joita kutsun Genettea mukaillen imitaatioiksi.⁷² Imitaatio edustaa seuraava loitsu *Tierasta*, jolla Anni pyrkii vaikuttamaan suureen tietäjään, Antero Vipuseen, jotta tämä paljastaisi hänelle Tuonelan portin sijainnin ja auttaisi hänen seuruuttaan taistelussa kuolleiden armeijaa vastaan:

*”En ole vanha Väinämöinen,
tietäjä iänikuinen.
Olen noita uudenselän,
osaaja toisen ajan.
Etsin Tuonelan ovea,
manalan porttia matalaa.
Kerro tie, näytä reitti,
kiertopolkusi paljasta.
Nosta maasta miekkamiehet,
hiekasta hevosurhot,
väksemme voimaksemme
tueksemme turvaksemme,
matkalleemme avuksi
reitillemme saattajaksi. [–]”⁷³*

Loitsu ei ole peräisin suoraan *Kalevalasta*, vaan Annin kuvataan keksineen sen itse, mikä puolestaan kertoo hänen mahdollistaan fiktiivisessä maailmassa. Hahmoon fokalisoituva kerronta kommentoi tilanteen poikkeuksellisuutta seuraavasti:

Hiki helmeili Annin otsalla hänen laulaessaan. Koskaan aiemmin sanat eivät olleet olleet hänen omiaan. Siihen saakka hän oli vain toistanut lukemaansa, kerrannut vanhaa tietoa. Mutta nyt sanat olivat hänen. Ja ne olivat väkeviä, sillä itse Antero Vipunen kuuli ne eikä voinut muuta kuin taipua hänen tahtoonsa.⁷⁴

Vasta kyky kanavoida eepoksen maailmasta kumpuavaa ikiaikaista, myyttistä tietoa omaehtoisen ilmaisun kautta ”tässä ja nyt” siis osoittaa hänelle hänen voimiensa todellisen luonteen. Hänen lisäksi vastaavaan pystyy sarjan päähenkilöistä ainoastaan Väinämöisen ja Tuonelan valtiattaren Loviattaren tytär Saana. Kumpikaan ei lopulta yksinomaan toista ennen omaa aikaansa lausuttua vaan vaikuttaa ympäröivään todellisuuteen rakentamalla myyttisen tiedon pohjalta jotain uutta ja voimallista. Tässä prosessissa vanha ja uusi kietoutuvat yhteen aikojen välisen rajan yli. Samalla hahmot asettuvat tietäjän kaltaisiksi toimijoiksi, joilla on kyky luoda omia syntyiloitus- ja ottamalla tiedollisesti ja kielellisesti haltuun uusia puolia maailmasta.⁷⁵

Sammon vartijoissa esiintyvät *Kalevala*-imitaatiot mukailevat kansanrunoudesta tuttua tyyliä, vaikka eivät välttämättä noudata tyyli- ja muotoilumallia kalevalamittaa. Annin loitsu, jonka nostin esiin edellä, esimerkiksi poikkeaa monin paikoin nelipolvisen trokeen periaatteista, mutta muistuttaa muodoltaan, rytmiltään ja sisällöltään riittävästi *Kalevalan* runoja aktivoitakseen yhteyden. Loitsun kytkös eepokseen ei ole kirjaimellinen siinä mielessä, että sama tekstimassa olisi luettavissa eepoksen sivuilta sellaisenaan. Se ja muut imitaatiot kuitenkin asettuvat vuorovaikutukseen lukuisten suorien *Kalevala*-sitaattien kanssa sekä muistuttaessaan niitä että erottuessaan niistä. Lukijalle ero tehdään selväksi myös paratekstuaalisesti, sillä suorilla *Kalevala*-lainauksia seuraa aina alaviite, jonka osoittamat viitetiedot ovat luettavissa sekä saman sivun alareunasta että kootusti kirjan takaa.⁷⁶ Sitaattia ei siis voi olla tunnistamatta sitaatiksi, eikä lukijalle myöskään jää epäselväksi, milloin kyseessä on suoran lainauksen sijaan Parvelan imitaatio. Genette huomauttaa, että uuden tekstin kirjoittajan on otettava pohjateksti haltuun sangen hyvin kyetäkseen imitoimaan sen tyyliä, mikä tekee siitä monia muita intertekstuaalisia transformaatioita monimutkaisemman.⁷⁷ Imitoiminen edellyttää syvällistä vuorovaikutusta tekstien välillä, minkä tulkitsen esimerkiksi kohdalla merkinä *Kalevalan* ja Parvelan kanssatoimijuudesta taiteen tuottamisen prosessissa, jota lukija pääsee todistamaan lukutapahtumassa.

Ehdotan edellisen pohjalta, että *Kalevalan* toimijuus tekstinä ja tekstissä samoin kuin kielen konkretisoiva suhde vanhan ja uuden välillä ilmenee aikojen välisenä kommunikaationa, jota voi lähestyä sekä fiktiivisen maailman sisä- että ulkopuolelta käsin. Tämä välittyy paitsi edellä esiin nostamani kaltaisista paikallisista sitaateista ja imitaatioista myös *Sammon vartijoista* kokonaisuutena. Onhan trilogian side *Kalevalaan* niin vahva, ettei se olisi mahdollinen ilman eeposta, kuten sekä Merja Leppälahti että Elli-Mari

Ahola ovat osoittaneet.⁷⁸ Esitänkin *Kalevalan* tekstuaalisen toiminnan ja aikojen välisen rajan yli kurottavan vuorovaikutuksen ilmenevän aineistossani kahdella tasolla, joiden huomioiminen edellyttää tulkintaa eepoksen kahtalaisesta roolista yhtä aikaa sekä reaali maailmaisena että fiktiivisenä kirjana.

Fiktiossa *Kalevalan* kieli saa maagisia sävyjä, reaali maailmassa se taas osallistuu kirjoittamisen ja lukemisen yhtäältä tietoiisiin ja harkittuihin, toisaalta arvaamattomiin prosesseihin. Kummastakin näkökulmasta eepos aikaansaa muiden toimijuuksien kanssa liittoutuessaan konkreettisia muutoksia omassa maailmassaan, joka on joko fiktiivinen tai reaali. Tässä kehksessä *Kalevalan* toiminnan jäljet johtavat samanaikaisesti kirjan sivuille paikantuviin symbolisiin kehityskulkuihin, painetun kielen materiaalisuuteen ja kirjan, kirjailijan sekä lukijan välisiin prosesseihin. Näkökulmat eivät ole irrallisia, vaan niiden välillä tapahtuu liikettä. Vastaava jännite on läsnä myös tavassa, jolla aikojen välinen vuorovaikutus hahmottuu *Sammon vartijoiden* maailmassa.

Aikojen välisen rajan hämärtyminen

Anni yritti. Hän yritti unohtaa ja muistaa. Avata tilan ja sytyttää tullen. Siihen tarvittiin sanoja kaukaa, ajalta, jolloin oli vain pimeyttä aivan kuin nyt. Ajalta, jolloin yksikään liekki ei vielä valaissut maailmaa.⁷⁹

Antero Vipusen vatsassa Annin on vaikea tavoittaa tullen syntysanoja. Ne löytääkseen hänen on unohdettava, kuka on, ja muodostettava syvä yhteys menneeseen, missä hän lopulta onnistuukin. Apuna tässä toimii *Kalevalasta* tuttu koivuinen kantele, jota voi lukea tapahtumien kulkuun osallistuvana ei-inhimillisenä toimijana. *Sammon vartijoiden* henkilöt kommunikoivat myyttisen menneisyyden kanssa läpi sarjan sanojen lisäksi myös kanavoimalla aikojen takaa tihkuvia voimia esineiden kautta. Niistä merkittävin on juuri kantele, jota soittamalla Anni esimerkiksi avaa itselleen ja veljelleen Ilmarille portin menneeseen seuraavassa lainauksessa *Tuliterästä*:

Anni soitti keskittyneesti, eikä tuntunut edes huomaavan, kuinka huone hänen ympärillään muuttui. Seinille ilmestyi varjoja ja valoja. Ilmari havahtui tuoksuun, joka toi hänen mieleensä kesäisen metsäretken isän ja äidin kanssa. [...]

Sitten matka jatkui syvemmälle metsään. Ilmari matkasi kiihtyvään tahtiin metsän ja ajan läpi joelle, joka kuohuvana johdatteli hänet alajuoksulle. [...]

Rantakalliolla seisoi vanha, harmaapartainen mies kuluneessa haarniskassa ja tähysti merelle. Hänen edessään tyynessä vedessä kellui purjevene, jonka kyljet kimaltelivat vaskisina.⁸⁰

Soitto tarjoaa heille pääsyn aluksi omaan menneisyyteensä, sitten sitä varhaisempaan aikaan, kunnes he lopulta saavat todistaa itsensä Väinämöisen lähtöä. Tällaiseen suoraan, maagiseen yhteyteen eri aikojen välillä viitataan trilogiassa toistuvasti, minkä lisäksi ajan luonnetta kommentoidaan kerronnassa symbolisemmalla tasolla. Näenkin ajan ja ajallisuuden toimivan yhtenä Parvelan trilogian kantavista motiiveista.

Päähenkilölapset oppivat nopeasti seikkailunsa käynnistymisen jälkeen, että heidän muinaisena pitämänsä *Kalevalan* tapahtumat jatkuvat yhä, mikä johtaa siihen, että he alkavat etsiä kirjasta tietoa siitä, miten heidän tulisi toimia omassa nykyhetkessään.⁸¹ *Sammon vartijoissa* mennyt toimii aktiivisessa vuorovaikutuksessa nykyisyyden kanssa ja ikään kuin nousee samalle tasolle siihen nähden, jolloin sen asema menneenä kyseenalaistuu. Parvelan fantasiamaailman ajallisuus vaikuttaakin irtautuvan lineaarisesti etenevästä, historiallisesta aikakäsityksestä, joka perustuu järkkymättömälle kronologialle, jyrkälle eronteolle aikaisemman ja myöhäisemmän hetken välillä.⁸² Sen sijaan katson kirjojen ehdottaman aikakäsityksen lähestyvän myyttiselle ajattelulle ominaista tapaa jäsentää ajan kulkua saksalaisfilosofi Ernst Cassirerin 1900-luvun alkupuolella teoretisoimassa merkityksessä. Cassirerin mukaan myyttien ajallisuus ei noudata jäykkää systeemiä, jossa jokainen tapahtuma ilmenee vain kerran osana eteenpäin kulkevaa jatkumoa. Sen sijaan mennyt, nykyinen ja tuleva kietoutuvat toisiinsa.⁸³

Sammon vartijoissa myyttisten sanojen ja esineiden, kuten fiktiivisen *Kalevala*-objektin ja Väinämöisen kanteleen, maaginen voima ylittää tai ohittaa kaikki "ajalliset erot ja jakoviivat".⁸⁴ Tästä näkökulmasta sarjan ajallisuus muistuttaa enemmän verkostoa kuin janaa, eikä aikojen välinen suhdekaan näin ollen osoita väistämättä taaksepäin. Kerronnassa aikojen välistä vuorovaikutusta kommentoidaan kiinnostavalla tavalla sarjan toisessa osassa, jossa sankarit tutustuvat Tieraan. Hahmon johtama viikinkihenkinen kylä edustaa modernista maailmasta irrallista saarekettä. Kylän vanhanaikaisuudesta huolimatta Tiera ei katso sen edustavan mennyttä maailmaa vaan

pikemminkin tuovan eri ajat yhteen, mitä hän havainnollistaa päähenkilölapsille seuraavassa katkelmassa:

Aika tekee meille temppuja. Se mitä luulette nykyhetkeksi voi olla historiaa. Se mitä luulette historiaksi, voi ollakin tulevaisuus. Jos maailmasta loppuu polttoaine tai napajäätiköt sulavat ja merenpinta nousee ja huuhtoo mukaansa kaikki ydinvoimat, on elämä äkkiä taas sellaista kuin se on nyt tässä kylässä. Kun te tulitte tähän kylään, te luulitte näkeväne keinotekoisen kopion historiasta. Todellisuudessa te näette ympärillänne tulevaisuuden. Edellyttäen tietysti, että ihmiset oppivat taas tekemään tulen ilman tulitikkuja, pysymään lämpimänä ja hankkimaan ravintonsa luonnosta.⁸⁵

Katkelma alleviivaa, että tosipaikan tullen menneen, nykyisen ja tulevan välinen erottelu on keinotekoinen, sillä väliä on vain sillä, mitä pystymme missäkin olosuhteissa tekemään. Tieran synkkä ennustus kytkeytyy Pohjolan toiminnasta johtuvan ilmastonmuutoksen odotettavissa oleviin vaikutuksiin. Trilogian fantasiamaailmassa ilmastonmuutoksen torjuminen asettuukin seikkailukehykseen, jossa Pohjolan kukistaminen ja Sammon tuhoaminen tarkoittavat samalla maailman pelastamista ekokatastrofilta.

Klassista fantasiaseikkailua edistävän kerronnan lomassa lukijalle annetaan maininnanomaisesti vihjeitä siitä, kuinka maailma henkilöhahmojen ympärillä muuttuu. Muutoksen laajuudesta ja äkillisyydestä kertoo esimerkiksi seuraava kuvaus lasten hylätystä talosta löytämän television tarjoamasta sisällöstä:

Jokaisella kanavalla pyöri ainoastaan uutislähetyksiä, joiden sisältö oli sama: napajäätiköltä lohjennut valtava jäälohkare oli aiheuttanut hyökyaallon, joka oli haudannut alleen useita kaupunkeja eri puolilla maailmaa. Suomessa sen vaikutukset eivät toistaiseksi olleet kovin suuria, mutta esimerkiksi Hollannista oli jäljellä vain murto-osa. Ihmisiä oli kielletty matkustamasta, sillä liikenevä polttoaine tarvittiin evakuoiteihin. Kaikkialla oli mellakoita ja levottomuuksia.⁸⁶

Kyseinen katkelma *Tierasta* lähestyy katastrofikertomuksille ja -uutisille tyypillistä etäännyttävää kerronnan tapaa, jossa maailman kokemat mulistukset ovat mittasuhteeltaan niin valtavia, että jopa niiden vaatimien uhrien määrää on vaikea hahmottaa. *Louhessa* tavallisten ihmisten kuitenkin annetaan ymmärtää sopeutuneen uuteen tilanteeseen yllättävän hyvin.⁸⁷

Rahan menetettyä merkityksensä kaupankäynti esimerkiksi siirtyy markeiteista toreille, joilla ihmiset käyvät suoraa vaihtokauppaa toistensa kanssa välillisen rahanvaihdon sijaan.⁸⁸ Samalla he ajautuvat lähemmäs Tieran ennakoiamaa elämäntapaa, joka muistuttaa menneestä menneisyyteen kuitenkin kuulumatta.

Lopulta ilmenee, ettei Pohjola ole paikka vaan kansainvälinen megakorporaatio, joka onnistuu poikkeustilanteen varjolla lunastamaan itselleen useimpien kansallisvaltioiden johtajuuden, vaikka on itse vastuussa koko kriisistä. Asian selvittyä päähenkilöt toteavat jälkiviisaina, että vain monikansallinen suuryritys olisi pystynyt levittäytymään ympäri maailmaa vastaavalla tavalla kenenkään huomaamatta.⁸⁹ Myöhemmin he onnistuvat päämäärässään tuhota Sampo, joka ei sekään ole yhteen paikkaan sidottu laite vaan verkosto, jonka sirpaleet on siroteltu kaikkiin maailman matkapuheliiniin, tietokoneisiin ja muihin älylaitteisiin. Taikakalun tuhoaminen siis tuhoaa samalla suuren osan modernista teknologiasta kaikkialla maailmassa, mikä antaa ymmärtää, ettei ihmisten elämä palaa ennalleen, vaikka ilmasto palaisikin. Eräs hahmoista toteaa lasten antaneen maapallolle uuden mahdollisuuden; loppu kuitenkin on kiinni ihmisistä itsestään.⁹⁰ Tapahtumien jälkeen päähenkilökatras asettuu mielihyvin Tieran kylään, jossa vallitsevat yksinkertaiset olot edustavat kirjojen päättyessä menneisyyden sijaan maailman nykyhetkeä ja tulevaisuutta.

Olen edellä käsitellyt aikojen välistä vuorovaikutusta *Sammon vartijoiden* fiktiivisen maailman sisäpuolella, mutta näen jännitteisen suhteen heijastuvan yhtä lailla myös fiktion ulkopuoliseen maailmaan muun muassa kirjan, kirjailijan ja lukijan välisten materiaalistien prosessien kautta. Kuten Elli-Mari Ahola kirjoittaa, ”*Kalevala*-muunnelmat kietovat oman maailmansa ja lukijan maailman yhteen ja siten tuottavat *Kalevalan* merkitykselliseksi kummassakin maailmassa”.⁹¹ *Kalevalasta* ammennettu myyttinen aines kytkeytyy *Sammon vartijoissa* reaali maailmassakin ajankohtaisiin ongelmiin, kuten ilmastonmuutokseen ja suuryritysten valtaan. Pohjola esimerkiksi asettuu kirjoissa edustamaan riistolle perustuvan kapitalistisen järjestelmän toimintaperiaatteita, mitä Ahola lähestyy kommentoivana kohtaamisena, ”joka yhdistää kalevalaisen ja nykyisen aiheen tuottaen uusia merkityksiä”.⁹²

Huomio perustuu suomalaisen nykyrunouden kansanrunousviitteitä tutkineen Lena Gottelierin näkemykseen, jonka mukaan uuden ja vanhan tekstin välinen vuorovaikutus näyttäytyy usein väylänä kommentoida ja kritioida nyky-yhteiskunnan ongelmakohtia.⁹³ Tämä näkyy myös aineistossani,

jossa yhtäältä myytteihin, toisaalta nykyaikaan yhdistyvä materiaali toimii rinnakkain samassa tekstissä, samalla tasolla. Tällainen yhteistoiminta eri ajoista peräisin olevan aineksen välillä kertoo siitä, kuinka menneisyyden tekstit puhuvat nykykirjoittajille ja -lukijoille omassa ajassamme ja osoittavat ilmiöiden aikojen rajat ylittävän läheisyyden.⁹⁴ Samalla se tarjoaa *Kalevalalle* mahdollisuuden toimia osana uutta tekstiä tavoilla, jotka eivät teoksen ilmestymisaikoihin olleet vielä kuviteltavissa.⁹⁵

***Kalevalan* toimijuus ja aikojen välinen vuorovaikutus fiktion sisä- ja ulkopuolisena prosessina**

Olen edellä käsitellyt *Kalevalan* toimijuutta kahdella tasolla. Ensinnäkin reaali maailmassa olemassa oleva *Kalevala* toimii osana *Sammon vartijoita* kytkeytyessään sekä kirjailijan luomistyöhön että lukijan sarjasta tekemiin tulokintoihin. Tällaisesta, fiktion ulkopuolisesta näkökulmasta Parvelan osaksi omaa fantasiamaailmaansa adaptoimat viittaukset *Kalevalan* henkilöihin, tapahtumiin ja paikkoihin samoin kuin suorat ja mukailut runolainat näytettyvät konkreettisina merkkeinä eepoksen toiminnasta osana uutta taide-teosta. Toisekseen ”tarinamaailmaan esineeksi tuotu *Kalevala*”⁹⁶ ja siitä joko suoraan tai välillisesti nousevat runot ja loitsut vaikuttavat fiktiivisiin henkilöihahmoin ja näitä ympäröivään maailmaan tavoilla, joita ilman sarjan tapahtumat eivät voisi edetä. Fiktion sisäpuolisessa merkityksessä eepos siis toimii opaskirjan kaltaisena maagisena esineenä, josta sankarit etsivät tietoa seikkailunsa kannalta olennaisista seikoista⁹⁷ ja josta kumpuavilla loitsuilla on voima muovata fiktiivistä maailmaa hyvinkin konkreettisilla tavoilla. Tarinan diegeettisellä tasolla *Kalevala* toisin sanoen osallistuu tapahtumien kulkuun kanssatoimijana muiden kertomuksen elementtien rinnalla.

Lisäksi olen esittänyt artikkelissani Parvelan trilogian havainnollistavan aikojen välistä vuorovaikutusta monin tavoin, joita voi niin ikään lähestyä sekä fiktiivisen maailman sisä- että ulkopuolelta käsin. Sarjan fantasiamaailmassa henkilöihahmot kommunikoivat menneen kanssa myyttistä voimaa kantavien sanojen ja esineiden avulla, minkä lisäksi Pohjolan toiminnasta johdettava fiktiivinen ekokatastrofi kyseenalaistaa aikojen välisen erottelun mielekkyyden. Näin kirjat kutsuvat menneen, nykyisen ja tulevan samalle tasolle haastaen lineaarista käsitystä ajan kulusta. Samalla *Sammon vartijat* asettaa nykylukijan vuorovaikutussuhteeseen *Kalevalan* ja sitä varhaisemman kan-

sanrunoperinteen kanssa itse niitä kohti kurottaessaan. Lukutapahtumassa aktivoituukin sekä kulttuuriseen muistiin tallentunutta tietoa että kokonaan uusia kytköksiä aikojen välisen rajan yli.

Ehdottamastani toimijaverkkoteoreettisesta perspektiivistä *Sammon vartijoiden* ja *Kalevalan* välisessä suhteessa on kyse samaan aikaan sekä fiktiivisen maailman sisäisestä että ulospäin kurottavasta toimijuuksien verkostosta, jossa sisäpuoli ja ulkopuoli vuorovaikuttavat keskenään tuoden yhteen erilaisia toimijoita fiktiivisistä henkilöistä ja tapahtumista kirjailijaan, tätä innoittaneisiin aikaisempiin teksteihin ja lukijaan vain muutamia esimerkkejä mainitakseni. Osana tätä verkostoa *Kalevala* inspiroi uusia tekstejä ja tulkintoja, jotka puolestaan tarjoavat sille uudenlaisia mahdollisuuksia toimia noiden tekstien ja tulkintojen luomissa fiktiivisissä maailmoissa. Tämä havainnollistuu esimerkiksi siinä, millä tavoin *Kalevalasta* ammennettu aines kytkeytyy *Sammon vartijoissa* ajankohtaisiin ongelmiin, kuten ilmastonmuutokseen ja suuryritysten valtaan.

FM Isla Parkkola on kotimaisen kirjallisuuden väitöskirjatutkija Turun yliopiston Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen tohtoriohjelmassa Junossa. Hänen alkuvaiheessa oleva väitöstutkimuksensa käsittelee ei-inhimillisten toimijuuksien roolia suomalaisessa itämerensuomalaisesta mytologiasta inspiroituneessa lasten ja nuorten nykyfantasiassa.

Viitteet

- 1 Parvela 2007, 192–193.
- 2 Latour 2005; Blok & Jensen 2011, 48.
- 3 Latour 2005; Blok & Jensen 2011, 48.
- 4 Blok & Jensen 2011, 3, 7, 47.
- 5 Ks. esim. Latour & Woolgar 1986; Latour 1987.
- 6 Blok & Jensen 2011, 40, 46.
- 7 Latour 2005, 9; ks. Lehtonen 2008/2015, 33.
- 8 Latour 2005, 46.
- 9 Latour 2005, 71.
- 10 Felski 2015, 164.
- 11 Ks. esim. Rojola & Lummaa 2014/2020, 23; Rumbin 2020, 310
- 12 Ks. esim. Lummaa 2010, 23; Rojola & Lummaa 2014/2020, 19, 22–23; Hyttinen & Lummaa 2020, 22–23.
- 13 Toimijaverkkoteorian haasteista sosiologisesti orientoituneen kirjallisuudentutkimuksen menetelmänä ks. esim. Kuusela 2012.
- 14 Karkulehto, Koistinen, Lummaa & Varis 2020, 7–8.
- 15 Varis 2019, 97–99, 103–104.
- 16 Roine 2016, 33, 54.
- 17 Parvela 2007, 39.
- 18 Ks. esim. Korpua 2017, 108–121; Leppälahti 2022, 20–24.
- 19 Korpua 2017, 113.
- 20 Leppälahti 2020, 125–146; Ahola 2020, 147–166.
- 21 Artikkelini edustaa nykykirjallisuuden tutkimusta, eivätkä *Kalevala* tai muut mytologialähteet lukeudu sen primääriaineistoon. Nykykirjallisuuden taustalla vaikuttavaa laajempaa kontekstia on kuitenkin tarpeen kartoittaa tässä yhteydessä aikaisemman tutkimuksen pohjalta.
- 22 Esim. Siikala 2012, 8
- 23 Tieteen termipankki, uskontotiede: mytologia.
- 24 Tieteen termipankki, folkloristiikka: myytti.
- 25 Tieteen termipankki, uskontotiede: mytologia.
- 26 Ks. esim. Ahola & Frog 2021, 37–39.
- 27 Siikala 2012, 8, 452, 474.
- 28 Siikala 2012, 428.
- 29 Siikala 2012, 15, 427–428, 432, 435, 437, 449–451.
- 30 Esim. Hämäläinen 2019.
- 31 Esim. Ahola & Frog 2023, 290.
- 32 Esim. Laitinen, Apo & Herranen 1997, 177–178; Hämäläinen 2019; Ahola & Frog 2023, 268.
- 33 Ahola & Frog 2023, 289–291.
- 34 Piela 2019, 8; Rantala 2019, 42.
- 35 Siikala 2012, 136; Tarkka, Haapoja-Mäkelä & Stepanova, 85.
- 36 Tarkka, Haapoja-Mäkelä & Stepanova 2019, 83, 85, 100.

- 37 Ks. esim. Sarhima 2017. Aiheesta ovat puhuneet myös monet karjalaisaktivistit. Esimerkiksi kulttuurijärjestö Karjalazet Nuoret Suomes – Karjalaiset Nuoret Šuomešša ry on lisännyt tietoisuutta karjalaisten sorretusta asemasta Suomessa viittaamalla muun muassa siihen, ettei karjalan kielellä vielääkään ole maassa minkäänlaista virallista asemaa (ks. esim. www.karjalazet.fi/ukk/).
- 38 Ahola 2021, 20; ks. myös Mäkelä 2021.
- 39 Ahola 2020, 161.
- 40 Ks. esim. Tarkka, Haapoja-Mäkelä & Stepanova 2019, 87.
- 41 Ks. myös Ahola 2020, 161.
- 42 Mäkelä 2021, 49; Ahola 2021, 20.
- 43 Parvela 2007, 5; Parvela 2008, 5; Parvela 2009, 5.
- 44 Genette 1987/2002, 7–8.
- 45 Ks. myös Leppälahti 2020, 127.
- 46 Ks. myös Leppälahti 2020 & 2022, Ahola 2020.
- 47 Genette 1982, 8; Lyytikäinen 1991, 146.
- 48 Parvela 2009, 78, 98.
- 49 Leppälahti 2022, 20–21; Genette 1982, 14–17.
- 50 Ahola 2020, 147; ks. Hutcheon 2006/2013, xvi.
- 51 Kyse on siis tutkimuksen tarpeisiin luodusta keinotekoisesta konstruktiosta, eikä esimerkiksi empiirisestä lukijasta, mutta erotan ”mahdollisen lukijan” myös lukijasta kertomusteoreettisena konseptina; ks. Mäkelä 2011, 15, 37.
- 52 Leppälahti 2020, 125, 127; ks. myös Ahola 2021.
- 53 Ahola 2020, 162; ks. myös Ahola 2021.
- 54 Esim. Makkonen 1991, 16.
- 55 Esim. Varis 2016, 119.
- 56 Ks. Leppälahti 2020, 125, 129, 143; Varis 2016, 119.
- 57 Leppälahti 2020, 143.
- 58 Korpua 2017, 113.
- 59 Mäkelä 2021, 30.
- 60 Felski 2015, 173.
- 61 Ks. Felski 2015, 182.
- 62 Ks. Latour 2010, 474.
- 63 Felski 2015, 184; Latour 2005, 200–201.
- 64 Ks. esim. Laihinen 2021, 13; Sähkökirjan ja äänikirjan kielen materiaalisuus on oma kysymyksensä, johon en tässä koe tarkoituksenmukaiseksi paneutua.
- 65 Kainulainen 2011, 10.
- 66 Laihinen 2021, 13.
- 67 Laihinen 2021, 170.
- 68 Genette 1982, 8.
- 69 Esim. Siikala 1992/2019, 64, 77.
- 70 Parvela 2007, 210.
- 71 Esim. Siikala 1992/2019, 64.
- 72 Genette 1982, 13.
- 73 Parvela 2008, 244.
- 74 Parvela 2008, 245.
- 75 Ks. Siikala 1992/2019, 81.

- 76 *Tuliterässä* alaviitteitä ei vielä ole vaan Kalevala-sitaatit on kirjattu uudestaan kirjan loppuun viitetietoineen.
- 77 Genette 1982, 12–13.
- 78 Leppälahti 2020, 127; Ahola 2020, 147.
- 79 Parvela 2008, 240.
- 80 Parvela 2007, 89.
- 81 Ks. myös Ahola 2020, 154.
- 82 Cassirer 1925/1966, 110.
- 83 Cassirer 1925/1966, 110–111; ks. myös Meretoja & Mäkikalli 2012, 8.
- 84 Cassirer 1925/1966, 111.
- 85 Parvela 2008, 66.
- 86 Parvela 2008, 150.
- 87 Parvela 2009, 78.
- 88 Parvela 2009, 104.
- 89 Parvela 2009, 194.
- 90 Parvela 2009, 322.
- 91 Ahola 2021, 21.
- 92 Ahola 2020, 161.
- 93 Gottelier 2020, 23, 52.
- 94 Ks. Felski 2015, 156, 159.
- 95 Felski 2015, 154, 158–160.
- 96 Ahola 2020, 155.
- 97 Ahola 2020, 155–156.

Lähteet

Aineisto

- Parvela, Timo. *Tuliterä. Sammon vartijat 1*. Helsinki: Tammi, 2007.
Parvela, Timo. *Tiera. Sammon vartijat 2*. Helsinki: Tammi, 2008.
Parvela, Timo. *Louhi. Sammon vartijat 3*. Helsinki: Tammi, 2009.

Kirjallisuus

- Ahola, Elli-Mari. "Kansalliseepos fantasian ja arkimaailman välillä. Kalevala-muunnelmien maailmat 2000-luvulla." Teoksessa *Tuolla puolen, siellä jossakin: Käsi-tyksiä kuvitelluista maailmoista. Kalevalaseuran vuosikirja 99*, toimittaneet Ulla Piela ja Petja Kauppi, 147–166. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2020.
- Ahola, Elli-Mari. "Kalevalat, joita ei koottukaan kansanrunoudesta. Eepoksen syntyhistorian muokkaaminen 2000-luvun muunnelmaromaanien tarinamaailmoissa." *Elore* 28, no. 2 (2021): 6–25. DOI: 10.30666/elore.109697
- Ahola, Joonas, ja Frog. "Opening Perspectives on Folklore and Old Norse Mythology." Teoksessa *Folklore and Old Norse Mythology*, toimittaneet Frog ja Joonas Ahola, 31–59. Helsinki: Kalevalaseura, 2021.
- Ahola, Joonas, ja Frog. "Kalevalan kaikukammio. Perinteen keksiminen uudelleen." Teoksessa *Sanojen luonto. Kirjoituksia omaehtoisen ilmaisun poetiikasta ja ympäristöstä*, toimittaneet Venla Sykäri, Heidi Henriikka Mäkelä & Kati Kallio, 262–295. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2023.
- Blok, Anders, ja Torben Elgaard Jensen. *Bruno Latour: Hybrid Thoughts in a Hybrid World*. Lontoo: Routledge, 2011.
- Cassirer, Ernst. *The Philosophy of Symbolic Form. Volume 2. Mythical Thought*. New Haven ja Lontoo: Yale University Press, 1925/1966.
- Felski, Rita. *The Limits of Critique*. Chicago, IL: University of Chicago Press, 2015.
- Genette, Gérard. *Palimpsestes. La littérature au second degré*. Pariisi: Éditions du Seuil, 1982.
- Genette, Gérard. *Seuils*. Pariisi: Éditions du Seuil, 1987/2002.
- Gottelier, Lena. *Uuden laulun aika. Suomenkielisen nykyrunouden yhteydet kansanrunoustraditioon*. Turku: Turun yliopiston julkaisuja, 2020. <https://urn.fi/URN:IS-BN:978-951-29-7946-2>
- Hutcheon, Linda. *A Theory of Adaptation*. New York ja Lontoo: Routledge, 2006/2013.
- Hyttinen, Elsi, ja Karoliina Lummaa. "Lukeminen humanismin murroksessa." Teoksessa *Sotkuiset maailmat. Posthumanistinen kirjallisuudentutkimus*, toimittaneet Elsi Hyttinen ja Karoliina Lummaa, 9–36. Jyväskylä: Nykykulttuuri, 2020.
- Hämäläinen, Niina. "Kalevala Lönnrotin teoksena." Julkaisussa *Avoim Kalevala. Kansalliseepoksen digitaalinen, kriittinen editio. Osa I*, toimittaneet Niina Hämäläinen, Reeta Holopainen, Marika Luhtala, Juhana Saarelainen ja Venla Sykäri. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2019. <http://kalevala.finlit.fi/artikkelit#>

- Kainulainen, Siru. *Kun sanat eivät riitä. Rytmii, modernismi ja Eila Kivikk'ahon runous*. Turku: Turun yliopisto, 2011.
- Karjalazet Nuoret Suomes – Karjalaiset Nuoret Šuomešša ry. "Usein kysytyt kysymykset." Verkkosivu. <https://www.karjalazet.fi/ukk/> (luettu 8.5.2023)
- Karkulehto, Sanna; Aino-Kaisa Koistinen, Karoliina Lummaa ja Essi Varis. "Reconfiguring Human, Nonhuman and Posthuman. Striving for More Ethical Cohabitation." Teoksessa *Reconfiguring Human, Nonhuman and Posthuman in Literature and Culture*, toimittaneet Sanna Karkulehto, Aino-Kaisa Koistinen ja Essi Varis, 1–19. New York ja Lontoo: Routledge, 2020.
- Korpua, Jyrki. *Lajivirren laulamaa, Kalevala ja kirjallisuus*. Vantaa: Avain, 2017.
- Kuusela, Hanna. "Tutkimusta katulampun alla. Piilossa olevien, kieltäytyvien ja spekulioivien toimijoiden haasteesta Bruno Latourin sosiologialle." *Tiede & Edistys* 37, no. 2 (2012): 142–157. DOI: 10.51809/te.105067
- Laihinen, Miikka. *Tapahtuvia runoja. Kielen materiaalisuus ja lukutapahtuman subjektiviteetti 2000-luvun kirjamuodossa julkaistussa kokeellisessa suomalaisessa runoudessa*. Turku: Turun yliopiston julkaisuja, 2021.
- Laitinen, Kai; Satu Apo ja Gun Herranen. *Suomen kirjallisuuden historia*. Helsinki: Otava, 1997.
- Latour, Bruno, ja Steve Woolgar. *Laboratory life: The Construction of Scientific Facts*. Princeton: Princeton University Press, 1986.
- Latour, Bruno. *Science in Action: How to Follow Scientists and Engineers through Society*. Cambridge Mass: Harvard University Press, 1987.
- Latour, Bruno. *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford: Oxford University Press, 2005.
- Latour, Bruno. "An Attempt at a 'Compositionist Manifesto'". *New Literary History* 41 (2010): 471–490.
- Lehtonen, Turo-Kimmo. *Aineellinen yhteisö*. Helsinki: Tutkijaliitto, 2008.
- Leppälahti, Merja. "Kalevalan kankahilla: Kalevalainen maailma sekundaarimaailmana suomalaisessa fantasiakirjallisuudessa." Teoksessa *Tuolla puolen, siellä jossakin: Käsityksiä kuvitelluista maailmoista. Kalevalaseuran vuosikirja 99*, toimittaneet Ulla Piela ja Petja Kauppi, 125–146. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2020.
- Leppälahti, Merja. *Kalevalan kirjallista nykykäyttöä*. Turku: Turun yliopiston julkaisuja, 2022.
- Lummaa, Karoliina. *Poliittinen siivekäs. Lintujen konkreettisuus suomalaisessa 1970-luvun ympäristörunoudessa*. Jyväskylä: Nykykulttuuri, 2010.
- Lyytikäinen, Pirjo. "Palimpsestit ja kynnystekstit. Tekstien välisiä suhteita Gérard Genetten mukaan ja Ahon Papin rouvan intertekstuaalisuus." Teoksessa *Intertekstuaalisuus. Suuntia ja sovelluksia*, toimittanut Auli Viikari, 145–179. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1991.
- Lönnrot, Elias. *Kalevala*. Helsinki: Otava, 1849/2009.
- Makkonen, Anna. "Onko intertekstuaalisuudella mitään rajaa?" Teoksessa *Intertekstuaalisuus. Suuntia ja sovelluksia*, toimittanut Auli Viikari, 9–30. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1991.
- Meretoja, Hanna, ja Aino Mäkikalli. "Ajallisuus kirjallisuudessa kulttuurisena, historiallisena ja filosofisena kysymyksenä." Teoksessa *Tulkintojen aika. Kirjoituksia*

- ajallisuudesta kirjallisuudessa, toimittaneet Hanna Meretoja ja Aino Mäkikalli, 1–22. Turku: Turun yliopiston julkaisuja, 2012.
- Mäkelä, Heidi Henriikka. "The Desired Darkness of the Ancient. Kalevalaicity, Medievalism, and Cultural Memory in the Books *Niemi* and *Viiden meren kansa*." *Mirator* 21, no. 1 (2021): 24–49. <https://journal.fi/mirator/article/view/102835>
- Mäkelä, Maria. *Uskoton mieli ja tekstuaaliset petokset. Kirjallisen tajunnankuvauksen konventiot narratologisena haasteena*. Tampere: Tampere University Press, 2011.
- Piela, Ulla. "Kalevalan lähteillä." Teoksessa *Eurooppa, Suomi, Kalevala: Mikä mahdollisti Kalevalan? Kalevalaseuran vuosikirja 98*, toimittaneet Ulla Piela, Pekka Hakamies ja Pekka Hako, 7–12. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2019.
- Rantala, Heli. "Eurooppalaisia aatteita 1800-luvun alun Turun akatemiassa." Teoksessa *Eurooppa, Suomi, Kalevala: Mikä mahdollisti Kalevalan? Kalevalaseuran vuosikirja 98*, toimittaneet Ulla Piela, Pekka Hakamies ja Pekka Hako, 38–55. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2019.
- Roine, Hanna-Riikka. *Imaginative, Immersive and Interactive Engagements. The rhetoric of worldbuilding in contemporary speculative fiction*. Tampere: Tampere University Press, 2016.
- Rojola, Lea, ja Karoliina Lummaa. "Johdanto: Mitä posthumanismi on?" Teoksessa *Posthumanismi*, toimittaneet Lea Rojola ja Karoliina Lummaa, 13–32. Eetos, 2014/2020.
- Rumbin, Henna-Riikka. "Jonkin puolesta olemisesta kanssa-ajatteluun. Ei-inhimillisyydet taiteentutkimuksessa." Teoksessa *Sotkuiset maailmat. Posthumanistinen kirjallisuudentutkimus*, toimittaneet Elsi Hyttinen ja Karoliina Lummaa, 301–333. Jyväskylä: Nykykulttuuri, 2020.
- Sarhimaa, Anneli. *Vaietut ja vaiennetut. Karjalankieliset karjalaiset Suomessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2017.
- Siikala, Anna-Leena. *Suomalainen šamanismi. Mielikuvien historiaa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1992/2019.
- Siikala, Anna-Leena. *Itämerensuomalaisten mytologia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2012.
- Tarkka, Lotte; Heidi Haapoja-Mäkelä ja Eila Stepanova. "Kalevalaisuus, kieli-ideologiat ja suomalaisuuden myytit." Teoksessa *Eurooppa, Suomi, Kalevala: Mikä mahdollisti Kalevalan? Kalevalaseuran vuosikirja 98*, toimittaneet Ulla Piela, Pekka Hakamies ja Pekka Hako, sivut 79–106. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2019.
- Tieteen termipankki, uskontotiede: mytologia. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Uskontotiede:mytologia> (luettu 8.5.2023).
- Tieteen termipankki, folkloristiikka: myytti. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Folkloristiikka:myytti> (luettu 12.6.2023).
- Varis, Essi. *Graphic Human Experiments. Frankensteinian Cognitive Logics of Characters in Vertigo Comics and Beyond*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2019.
- Varis, Essi. "Something Borrowed. Interfigural Characterisation in Anglo-American Fantasy Comics." Teoksessa *Framescapes. Graphic Narrative Intertexts*, toimittaneet Mikhail Peppas ja Sanabelle Ebrahim, 113–122. Inter-Disciplinary Press, 2016.